

2. Осенний интенсив : Экспериментальный ИЭУМК [Электронный ресурс]. – Кафедра иностранных языков БГПУ. – Режим доступа: <https://bspu.by/moodle/course/view.php?id=4457>. – Дата доступа: 11.08.2021.
3. Шиманская, О. Ю. Интерактивные учебные пособия в контексте языковой подготовки педагогов / О. Ю. Шиманская // Преподавание иностранных языков в поликультурном мире: традиции, инновации, перспективы : материалы междунар. науч.-практ. онлайн-конференции, г. Минск, 26 марта 2020 г. / Белорус. гос. пед. ун-т им. М. Танка ; редкол. : А. В. Торхова [и др.] ; отв. ред. О. Ю. Шиманская. – Минск : БГПУ, 2020. – С. 33–36.
4. LearningApps.org – interaktive und multimediale Lernbaustein [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://learningapps.org/>. – Дата доступа: 11.08.2021.
5. Perfect English Grammar [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.perfect-english-grammar.com/>. – Дата доступа: 11.08.2021.

СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНЫЯ МАДЫФІКАЦЫІ КАНСТРУКЦЫЙ З ПАЎТОРАМІ Ў БЕЛАРУСКІХ МАСТАЦКІХ ТВОРАХ ПРА ВАЙНУ

А. Г. Міхалевіч (Мінск, Беларусь)

У артыкуле паказаны псіхалагізм беларускіх мастацкіх твораў, прысвечаных адлюстраванню падзей перыяду Вялікай Айчыннай вайны, на прыкладзе апавесці Васіля Быкава «Сотнікаў» і пазмы Аркадзя Куляшова «Сцяг брыгады». Тут жа разглядаюцца структурныя мадыфікацыі і стылістычныя магчымасці сінтаксічных канструкцый з лексічным паўторам як асобных членаў сказа, так і простых сказаў, што атрымалі пашырэнне ў аўтарскай мове і ў мове герояў згаданых твораў.

Ключавыя словы: анафара; выдзяляльна-акцэнтная функцыя; паўтор; раздзяляльна-выдзяляльная функцыя; стылістычны прыём; эпіфара.

Як вядома, кожны народ, маючы сваю гісторыю, павінен захоўваць памяць пра найбольш значныя падзеі і герояў такіх падзей. Не з’яўляецца выключэннем у гэтым плане і наша родная Беларусь, на долю якой выпала шмат войнаў, выпрабаванняў і пакут. Найбольш жахлівай па стратах і блізкай па часе стала Вялікая Айчынная вайна. Усвядоміць подзвіг народа на франтах і ў тыле, перажыць жудасныя хвіліны акупацыі разам з мірнымі жыхарамі дапамагаюць нашчадкам, сярод іншых, творы мастацкай літаратуры. І сённяшнія пакаленні даведваюцца пра ваеннае ліхалецце са старонак тэкстаў В. Быкава, І. Шамякіна, І. Пташнікава, І. Навуменкі, А. Куляшова, П. Панчанкі і іншых аўтараў, якія рэальна і па-мастацку праўдзіва апісваюць згаданыя падзеі, выкарыстоўваючы пры гэтым разнастайныя моўна-выяўленчыя сродкі. Да ліку апошніх адносіцца параўнальна часты прыём паўтору, які заключаецца ў перыядычным паўтарэнні ў межах адной структуры слова, словазлучэння ці сказа з аднолькавым лексічным нападуненнем.

Згаданыя канструкцыі з лексічным паўторам розных структурных адзінак шырока выкарыстоўваю ў сваіх творах народны пісьменнік Беларусі Васіль

Уладзіміравіч Быкаў, што знайшло асаблівае адлюстраванне ў апавесці «Сотнікаў». Асноўная сюжэтная лінія гэтага твора зводзілася да паказу падзей з удзелам двух галоўных герояў – партызан. Аўтар па-мастацку ўдала паказаў, чаму фізічна слабейшы, хворы, паранены Сотнікаў застаўся маральна і духоўна мацнейшым, чым Рыбак, які, хоць і быў добрым байцом, але, трапіўшы ў палон, перайшоў на бок ворага. Так, у аўтарскай мове апавесці пераважае паўтор дзейніка і дапаўнення, выражаных асабовым займеннікам. Напрыклад: *Тады Сотнікаў кінуўся да скрынкі са снарадамі сам, але яшчэ не дапоўз да яе, як ззаду грымнула... І ён [тут і далей выдзелена намі. – А. М.] зразумеў, што гэта – усё. Ён не ведаў яшчэ, ці сам цэлы, ён толькі адчуваў, што аглух, выбухі ў ягоных вушах адгарадзіла шчыльнай сцяной, іншыя гукі ўсё разам зніклі, у галаве шыпела і гуло. З носа ішла кроў, ён размазаў яе па твары і кульнуўся з дарогі ў канаву: насупраць за вербамі ішоў, мусіць, той самы танк, што падбіў яго* [1, с. 49]. Мае месца ў аўтарскай мове і паўтор выказніка, які выкарыстоўваецца асабліва часта для паказу працяглага дзеяння ў межах аднаго сказа: *Але не было каманды спыніцца, полк усё ехаў і ехаў, і кожныя дзве гадзіны над ім разгружаліся нахабныя «юнкеры», ад якіх уся гэта наземная агнявая магутнасць была безабаронная* [1, с. 146]. Аднак найбольшай частотнасцю ўжывання канструкцый з паўторамі вызначаюцца рэплікі герояў, аформленыя як дыялог. Напрыклад: – *А там Пётра Качан. Ён старастам цяпер тут, – прастадушна паведаміла цётка. – Тутэйшы стараста? Ты чуеш? – звярнуўся Рыбак да таварыша, які цярыліва стаяў пад сцяной. – Аняго ж, паставілі старастам* [1, с. 152].

Варта адзначыць, што ў апавесці «Сотнікаў» В. Быкаў шырока выкарыстоўваў канструкцыі з паўторам, размяшчаючы іх як у межах пераважна дзвюх рэплік розных персанажаў, так і ў рэпліцы аднаго героя. Сінтаксічны адзінкі першага тыпу ўласцівы дыялогам, звязаным нярэдка з запытаннем, і таму найбольш часта назіраюцца паўторы ў рэпліках, што аформлены як:

– пыталны сказ – апавядальны сказ як адказ на пытанне з паўторам дзейніка: – *Мабыць, правільна. Там лес. – А дарога? – Тут недзе і дарога* [1, с. 167];

– пыталныя сказы (нярэдка з пэўнай трансфармацыяй другой рэплікі, калі робіцца акцэнт на адной словаформе): – *У арміі служыў? – У якой арміі?* [1, с. 209];

– апавядальны сказ – пыталны сказ як перапытванне. Напрыклад: – *Камандзір атрада? Ну, гэты... Дубавы. – Дубавы? – чамусьці здзівіўся следчы, і Рыбак працягла паглядзеў яму ў вочы* [1, с. 231].

З пункта гледжання сінтаксічнай характарыстыкі ў апавесці «Сотнікаў» у межах адной рэплікі герояў пераважаюць паўторы галоўных членаў сказа. Сярод іх сустракаюцца паўторы дзейніка, выражанага агульным назоўнікам. Напрыклад, у рэпліцы – *Мамка, мамка ідзе! – раптам радасна завішчала дзятва за перагародкай, і ён [Сотнікаў. – А. М.] убачыў на сцежцы жанчыну,*

якая хуценька бегла да хаты [1, с. 197] за кошт паўтору перадаецца радасць дзяцей Дзёмчыхі, якая вымушана была пакінуць іх, каб зарабіць на харчы.

Паўтор выказніка ў рэпліках герояў В. Быкава звычайна выступае ў функцыі выдзяляльна-акцэнтнай і служыць для падкрэслівання, выдзялення семантычна важнага для паведамлення моўнага элемента. Напрыклад: *Следчы борздзенька ўскочыў за сталом, локцямі смькнуў угору – мусіць, велікаватыя ў паясніцы штаны.*

– *Не вінавата! А вас прымала? На гарышча хавала? Што, думаеш, не знала, каго хавала? Добра знала!* [1, с. 234].

Паўторы дадзенага членаў сказа ў аповесці «Сотнікаў» больш рэдкія. Так, акалічнасць-паўтор у рэпліцы аднаго героя фігуруе пераважна ў клічных (першы сказ) і пабуджальных (другі сказ) сінтаксічных адзінках як эмацыянальная рэакцыя на сітуацыю. Так, убачыўшы паліцаяў каля хаты, спалоханая Дзёмчыха загадае Сотнікаву і Рыбаку хаватца, і пісьменнік перадае гэта рэплікамі з выкарыстаннем прыёму паўтору: *Дзёмчыха, мусіць, таксама зразумела гэта і трывожным шэптам загаманіла: – На гарышча! Лезце на гарышча!* [1, с. 202]. Відавочна, што лексічны паўтор у аповесці В. Быкава выступае адным з прыёмаў узмацнення эмацыянальнай выразнасці маўлення, выдзялення семантычна важнага кампанента і адносіцца да фігур павелічэння аб'ёму выказвання. Сярод такіх фігур у «Сотнікаве» найбольш пашырана сінтаксічная анафара – паўтор у пачатку сказаў (ці прэдыкатыўных частак): *Тады трэба знайсці важкія факты, такія, каб зацікавіць паліцыю; бо калі тая вырашыць, што ўсё ясна, тады ўжо трымаць іх не стане. Тады ім канец* [1, с. 227].

Частай у аповесці выступае і эпіфара – паўтор кампанентаў у канцы сказаў. Такая фігура мае месца пераважна ў няўласна-простай мове персанажаў для ўзмацнення сэнсавага выдзялення пэўнай словаформы: *Яму [Сотнікаву. – А. М.] рабілася надта дрэнна, але неяк трэба было трываць. Цяпер трэба было толькі адно: трываць* [1, с. 210].

Пашыраным у аповесці «Сотнікаў» з'яўляецца таксама анадыплогіс як экспрэсіўная фігура, у якой канец аднаго сказа паўтараецца ў пачатку другога. У аўтарскай мове дадзенага фігура дазваляе перадаць не толькі дынамічныя дзеянні персанажа, звязаныя з пэўным аб'ектам, але і даць апісальную характарыстыку апошняму. Напрыклад: *Зразумеўшы, што не памыляецца, Рыбак напўголасу выпаяўся і амаль падбегаў адолёў некалькі крокаў, пакуль збоч ад дарогі не ўбачыў плот. Плот быў на месцы, хоць і паламаны, без верхніх жардзін...* [1, с. 137–138].

Шырока выкарыстоўваў канструкцыі з паўторам у сваёй творчасці, асабліва перыяду Вялікай Айчыннай вайны, і народны паэт Беларусі Аркадзь Аляксандравіч Куляшоў. Самым знакамітым творам згаданага перыяду стала ліра-эпічная паэма «Сцяг брыгады» (1942), якая адлюстравала падзеі ад першых дзён вайны, калі галоўны герой Алесь Рыбка развітваецца з рэчамі

сваёй мінскай кватэры і ідзе абараняць Радзіму, да лістапада 1941 года, калі Рыбка і камісар Зарудны выйшлі з акружэння і вынеслі сцяг брыгады. Прыём паўтору з'яўляецца адным з найбольш дзейсных сродкаў дасягнення неабходнага стылістычнага эфекту. Напрыклад, успамінаючы сваю сям'ю, Алясь Рыбка піша: *Ні гасцінца я для дзяцей / Не прынёс, як прыносіў даўней. / Я ад кожнага вока прынёс / Родным дзецям па жмені слёз...* [2, с. 74]. У дадзеным кантэксце за кошт паўтору словаформ **прыносіў**, **прынёс** паэт падкрэслівае, як герой чакае гэтай сустрэчы і якой нялёгкай будзе яна.

З пункта гледжання частотнасці ўжывання названых сінтаксічных адзінак у паэме А. Куляшова пераважаюць паўторы галоўных членаў сказа, і ў першую чаргу дзейніка, выражанага асабовым займеннікам **я**, што ўказвае на суб'ект. Напрыклад: *Я пайду з табой многа дарог, / Мой гадзіннік, мой браце, / І я ўбачу часы перамог / На тваім цыферблаце!* [2, с. 20]. Дадзеная акалічнасць не з'яўляецца выпадковай: паэма напісана ў форме дзённіка, які вядзе Алясь Рыбка – адначасова і герой, і аўтар.

У якасці паўтараў-дзейнікаў нярэдка выступаюць у паэме і іншыя асабовыя займеннікі, асабліва тыя, што адлюстроўваюць традыцыйны зварот да прыроды. Так, форму замовы мае размова героя з ручаём: *Камісара нясём мы, і ты / Так зрабі, каб ён выжыў, / Каб гусцейшымі сталі кусты, / Каб раслі яны вышай. / Мы нясём яго на шынялі. / Ты спрыяй нам, дзе можна, / Ты варажыя патрулі / Абмінай, абыходзь асцярожна. / Сцяг брыгады нясу я, ручай, / Што памёрла сягоння, – / Ты вядзі нас у пушчу, хавай / Ад бяды, ад пагоні...* [2, с. 26–27].

У аўтарскай мове сустракаюцца паўторы дзейнікаў, выражаных агульнымі назойнікамі. Напрыклад: *Шмат людзей на дарозе. / Глядзяць местачкоўцы ў трывозе. / Хата. Хата. Яшчэ адна хата. / Ганак ваенкамата* [2, с. 18]. Маюць месца паўторы такога тыпу і ў мове персанажаў, калі трэба акцэнтаваць увагу чытача на нейкім важным для герояў аб'екце. Напрыклад, гэта сцяг: *Пабудзіў я Смірнова: / – Сцяг! – кажу я яму: / – Сцяг! – адно толькі слова* [2, с. 60]; *– Сцяг, – кажу я, – у ватоўцы маёй. / – Сцяг? – збялеў ён* [Ворчык. – А. М.], */ З твару змяніўся, – / Сцяг брыгады зашыты ў ёй... / Я... зусім забыўся...* [2, с. 68].

У аўтарскай мове за кошт паўтору паэт падкрэслівае пераважна працягласць і інтэнсіўнасць дзеяння (стану): *Скача Ворчык Мікіта! / Ён скідае ватоўку, зірні, / Скача, як на вяселлі, / Скача так, як у лепшыя дні па ўсіх вёсках умелі. / Скача, можа, за сотню ног, / Плешча гулка ў далоні...* [2, с. 44]. За кошт такога ж паўтору аўтар перадае і веру ў перамогу, у шчаслівую будучыню дзяцей: *Будзе час дзіцячых уцех, / Будзе смех – я прывёз ім смех, / Будуць слёзы, / – І іх я прывёз, – / Каску поўную радасных слёз...* [2, с. 75].

У мове дзеючых асоб паўторы выказніка нярэдка выступаюць сродкам перадачы суб'ектыўна-мадальнага значэння выказвання, напрыклад просьбы: *І бязразвіку гаспадыня / Падала нам увішна: / – Піце, родныя, піце. / Тавары-*

ша ў хату нясіце... [2, с. 31]. Для мовы персанажаў характэрны паўтор выказніка ў канструкцыі-адказе, якая належыць адной і той жа асобе: *І сціскае ён кулак, / І малоціць у грудзі: / – Салаўкі, – ён крычыць, – Салаўкі / Мяне вывелі ў людзі! / Ферму я падпаліў? Падпаліў. / Прывітаюся вам, людзі!..* [2, с. 46].

А. Куляшоў выкарыстоўвае прыём паўтору і для захавання рытмамелодыкі паэтычнага твора. Гэтую функцыю выконваюць у тэксце пераважна службовыя часціны мовы – прыназоўнікі і падпарадкавальныя злучнікі, якія маюць мэтавае значэнне. Напрыклад: *Асядлала брыгада шашу / І засела ў мястэчку... / Хоць хацеў бы я, не апішу / Бой за ўзгорак, за рэчку...* [2, с. 36]; *Родны Мінск я пакінуў, / Пажарам і бомбамі гнаны. / Хто сказаў, што мой горад загінуў, / Што ён зруйнаваны?* [2, с. 15].

Адметнасцю паэмы «Сцяг брыгады» з'яўляецца некантактны паўтор простага сказа (прэдыкатыўнай часткі). Так, за кошт паўтору ўстойлівай казачнай формулы **Жыў ляснік са сваёй леснічыхай Каля завадзі ціхай** [2, с. 30–31] падкрэсліваюцца цішыня і гармонія ў прыродзе, што яшчэ больш узмацняе адчуванне трагічнасці абставін і часу.

Такім чынам, для належнага вырашэння задумы ў мастацкіх тэкстах пра Вялікую Айчынную вайну аўтары часта ўключаюць канструкцыі з лексічным паўторам членаў сказа і простых сказаў. Такія сінтаксічныя адзінкі служаць для перадачы шматлікіх семантычных і суб'ектыўна-мадальных значэнняў.

Бібліяграфічны спіс

1. Быкаў, В. Збор твораў : у 4-х т. / В. Быкаў. – Т. 2 : Аповесці. – Мінск : Маст. літ., 1981. – 447 с.
2. Куляшоў, А. Сцяг брыгады = Знамя бригады = Стяг бригады : паэма / А. Куляшоў. – Мінск : Беларусь, 1970. – 240 с.

ВІДЭОМЫ А. ВАЗНЯСЕНСКАГА І РЫСАСЛОВЫ Л. СІЛЬНОВАЙ: ЭСТЭТЫЧНЫЯ І РЭЦЭПТЫЎНЫЯ ПАРАЛЕЛІ

Т. А. Мотрэнка (Мінск, Беларусь)

У артыкуле ў параўнальным ракурсе разглядаюцца творы візуальнай паэзіі А. Вазнясенскага і Л. Сільной. Аўтар звяртае ўвагу на памежнае ў жанравых адносінах становішча відэом і рысасловаў, а таксама абумоўленыя гэтым адметнасці іх рэцэптыі. Адзначаецца розніца ў ідэйна-тэматычным і стылістычным аспектах, заўважаецца падабенства ў творчых метадах, імкненні надаць візуальным вобразам сімвалічнае значэнне. Выказваецца меркаванне пра статус відэом і рысасловаў як характэрных праяў эпохі сінтэзу ў мастацтве.

Ключавыя словы: аўтарскі жанр; візуальная паэзія; відэомы; рысасловы; сінтэз мастацтваў.

У развіцці літаратуры здараюцца перыяды, якія характарызуюцца незвычайна высокім імкненнем творцаў да эстэтычнай арыгінальнасці, пашырэннем эксперыментальных метадаў рэалізацыі ідэі. Такая сітуацыя назіралася